

ภาพตัวแทนประเพณีวัฒนธรรมไทยในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทย
Representation of Thai Culture and Customs
in the Thai Language Textbooks of China

Lei Lei^{1*}

บทคัดย่อ

เนื่องจากแบบเรียนภาษาไทยในประเทศไทยเป็นแบบเรียนที่แต่งขึ้นโดยชาวจีน ซึ่งไม่ใช่เจ้าของภาษาและวัฒนธรรมไทย ดังนั้นในการนำเสนอเรื่องประเพณีวัฒนธรรมจึงเป็นการเลือกบางแง่มุมให้เด่นชัดขึ้นมาจนเป็นภาพเหมารวมทั้งหมด อาจก่อให้เกิดปัญหาสำหรับผู้เรียนชาวจีนเมื่อนำความรู้มาปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษาภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทย และศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมของวาทกรรมในแบบเรียนภาษาไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทยจำนวน 8 เล่ม โดยวิเคราะห์ว่าทกรรมผ่านมิติตัวบท วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวัฒนธรรม และวิถีปฏิบัติทางสังคมตามกรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมที่แฟร์คลัฟได้เสนอไว้

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมในแบบเรียนภาษาไทยของจีนนั้นมีการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายทั้งในระดับการเลือกใช้คำศัพท์ และระดับการเรียบเรียงประโยค ซึ่งมีกลวิธีทางภาษาทั้งสิ้น 7 กลวิธี ได้แก่ การปรากฏร่วมกันของคำศัพท์ การใช้รูปประโยคคำสั่ง การอ้างถึง การแสดงทัศนภาวะ การใช้เสียงภายในตัวบท และการกำหนดกรอบการตีความ นอกจากนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างวาทกรรมแบบเรียน ได้แก่ สถานการณ์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาจีน สถานการณ์กระแสการท่องเที่ยว และแนวคิดความรักชาติของสังคมจีน จึงแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมประเพณีที่ปรากฏในแบบเรียนภาษาไทยของจีนนั้นเป็นเพียงแค่การประกอบสร้างและการผลิตซ้ำอย่างหนึ่งของผู้เขียนเลือกนำเสนอแก่ผู้เรียน

คำสำคัญ: ภาพตัวแทน, ประเพณีวัฒนธรรมไทย, แบบเรียนภาษาไทย, จีน

^{1*}ผู้ประพันธ์อันดับแรก หลักสูตรระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-Mail: leilei0406@hotmail.com

Abstract

Since the Thai language textbooks of China are compiled by Chinese who are neither native Thai speakers nor members of Thai culture society. Therefore, there may be a misunderstanding between the content presented and the understanding of the culture holders, even causing the Chinese student to apply the wrong knowledge to the actual communication. Thus, this paper aims to study the relationship between linguistic strategies and representation of Thai culture and customs in Thai language textbooks and the discourse practices and sociocultural practices in the Thai language textbooks of China. In this regard, eight textbooks were selected for analysis of the discourse according to the three dimensions of the discourse proposed by Fairclough's three-dimensional model of discourse.

The results showed that the representation of Thai culture and customs in the Thai language textbooks of China involves a variety of linguistic strategies in the selection of vocabulary and the composition of sentences. There are a total of seven language strategies, including the collocation of vocabulary, the use of imperative sentences, referring tactics, the use of modal verbs, the power of character, and metacommunication. In addition, factors affecting the creation of the textbook discourse are the situation of promoting Chinese teaching and learning, the tourism trend situation, and the concept of patriotism in Chinese society. It further shows that the representation of Thai culture and customs that appear in Thai language textbooks is just one of the constructs created to meet the needs of society and the authors themselves.

Keywords: representation, Thai culture and customs, Thai language textbooks, China

บทนำ

ตลอดระยะเวลา 40 กว่าปีที่ผ่านมา ด้วยการปฏิวัติและเปิดประเทศ การสร้างเขตการค้าเสรีจีน-อาเซียน และนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt, One Road) ประเทศจีนได้มีการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้นอย่างรอบด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการค้า การเมือง วัฒนธรรม การท่องเที่ยว การศึกษา ฯลฯ ด้วยความเจริญรุ่งเรืองในด้านเศรษฐกิจการค้า การท่องเที่ยวและกระแสสภาพยนตร์ของประเทศไทย ทำให้ชาวจีนได้เห็นถึงมนต์เสน่ห์ที่เจิดจ้าของประเทศไทย จึงมีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่เลือกเรียนสาขาภาษาไทยเพื่อหาช่องทางเข้าถึงภาษาและวัฒนธรรมไทย ในปี ค.ศ. 2015 สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดหลักสูตรสาขาภาษาไทยระดับปริญญาตรีมีทั้งหมด 42 แห่งทั่วประเทศจีน และนักศึกษาที่กำลังศึกษาภาษาไทยอยู่เป็นจำนวน 2 หมื่นคน (Ma Yinfu, 2016) ทั้งนี้ นักศึกษาชาวจีนที่สนใจเรียนภาษานี้มีแนวโน้มเพิ่มมากยิ่งขึ้นจนถึงปัจจุบัน

ความรู้ทั้งทางด้านภาษาและประเพณีวัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องมือที่สำคัญและจำเป็นในการสื่อสารสำหรับผู้เรียนภาษาไทยชาวจีน กล่าวคือ ความสามารถในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการดำเนินสนทนาและส่งสารไปยังผู้รับสารชาวไทย ส่วนความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมในการปฏิสัมพันธ์กับชาวไทย สำหรับช่องทางการรับรู้เรื่องประเพณีวัฒนธรรมไทยในสังคมจีนนั้นมีหลากหลายช่องทาง ส่วนช่องทางที่ได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือมากที่สุดก็คือ แบบเรียนภาษาไทย

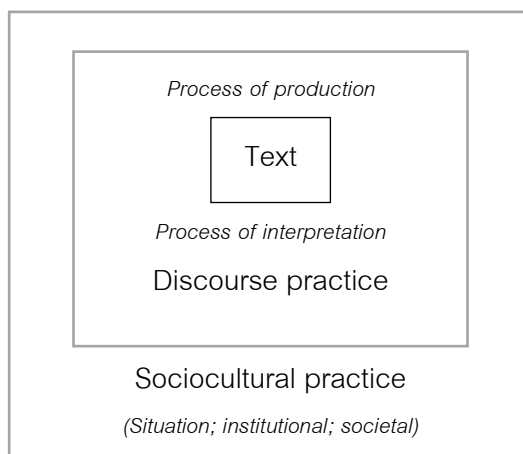
แบบเรียนเป็นวาทกรรมที่ได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือในสังคม เนื่องจากแบบเรียนภาษาไทยในสังคมจีนได้จัดทำขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิชาวจีนในสาขาภาษาไทย และได้รับการตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียงของ

ภูมิภาค จึงทำให้ผู้เรียนภาษาไทยชาวจีนเชื่อในสิ่งที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียน ตลอดจนนำความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรมมาปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่สังคมไทย แต่ทว่า แบบเรียนภาษาไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจัดทำโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ชาวจีนที่มีประสบการณ์สอนภาษาไทยเป็นเวลายาวนานและดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมไทยเป็นชั่วคราว ในช่วงทศวรรษ 1980 ถึง 1990 เมื่อผู้เขียนนำเสนอเรื่องประเพณีวัฒนธรรมไทย มักใช้ประสบการณ์ของตนหรืออ้างอิงข้อมูลที่ตน เชื่อว่าเป็นจริงมาเป็นความรู้พื้นฐานในการจัดทำแบบเรียน ซึ่งสิ่งที่ผู้เขียนได้ประสบมาหรือความรู้ที่ผู้เขียนคัดเลือก มาอาจเป็นเพียงแค่ “ภาพตัวแทน” (Representation) ของประเพณีวัฒนธรรมไทยในบางแง่มุมที่ผู้อื่นประกอบ สร้างขึ้นมาให้ประจักษ์ การที่ผู้เขียนนำภาพตัวแทนดังกล่าวมาใช้ในกระบวนการสร้างวาทกรรมสอนเรื่องประเพณี วัฒนธรรมไทยอีกทีหนึ่ง ทำให้ผู้เรียนได้รับสารเท่าที่ผู้เขียนสื่อผ่านกลวิธีต่าง ๆ อาจเป็นภาพตัวแทนที่ไม่สอดคล้อง กับความเป็นจริงทั้งหมดหรือเป็นภาพตัวแทนที่ต่างไปจากสิ่งที่เจ้าของวัฒนธรรมไทยเข้าใจในปัจจุบัน

ในฐานะที่เป็นผู้เรียนภาษาไทยชาวจีน หลังจากที่ได้มีโอกาสศึกษาต่อและใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย ปรากฏว่า ความรู้เรื่องประเพณีวัฒนธรรมไทยบางเรื่องที่เคยได้รับมาจากแบบเรียนนั้น ไม่สอดคล้องกับที่ได้พบเจอ ในสังคมไทยด้วยตนเอง เช่น ชาวไทยมิได้ทำบุญตักบาตร เข้าวัดปฏิบัติธรรมทุกวันทุกเทศกาลอย่างที่เป็นแบบเรียน นำเสนอ ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความแตกต่างระหว่างประเพณีวัฒนธรรมไทย ที่นำเสนอในแบบเรียนภาษาไทยของ ประเทศจีนและประเพณีวัฒนธรรมไทยที่มีอยู่ในสังคมไทย จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ ปรากฏในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศจีนอาจเป็นแค่การประกอบสร้างลักษณะบางอย่างและผลิตซ้ำเท่านั้น จึงทำให้ชาวไทยรู้สึกแปลกใจที่ผู้เรียนภาษาไทยชาวจีนมีพฤติกรรมที่ดูเหมือน “แปลก” ในขณะที่ผู้เรียนภาษาไทย ชาวจีนเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ “ปกติ” สำหรับชาวไทย

จากที่ได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยสาขาภาษาศาสตร์ที่ศึกษาภาพตัวแทนส่วนใหญ่เน้น การวิเคราะห์ภาพตัวแทนของกลุ่มชายขอบ (marginal people) ในสังคมไทย โดยใช้กรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิง วิพากษ์ และเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลวิธีทางภาษาระดับการประกอบสร้างความหมายอย่างละเอียด เช่น อธิระยุทธ สุริยะ (2011) ได้ศึกษาภาพตัวแทนของนักโทษประหาร และภาพตัวแทนของชาวโรฮิงญา (2017) สุภัทร แก้วพัตร (2016) ได้ศึกษาภาพตัวแทนคนอีสาน สิริภัทร เชื้อกุลและศิริพร ภักดีผาสุข (2020) ได้ศึกษาภาพ ตัวแทนผู้เรียนอาชีวศึกษา ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาแบบเรียนนั้นเน้นศึกษาอุดมการณ์ที่ถ่ายทอดผ่านแบบเรียนเล่มต่าง ๆ พร้อมอธิบายถึงปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลัง เช่น วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2011) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย แต่ยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาภาพวัฒนธรรมไทยที่สื่อ ผ่านมุมมองของชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาว่าชาวต่างชาติเขามีมโนทัศน์และสร้างภาพ ตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยอย่างไร และผู้รับสารตีความได้เป็นแบบใดบ้าง

แนวคิดเรื่อง ภาพตัวแทน เป็นแนวคิดสำคัญที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ฮอลล์ (Hall, 2013, อ้างถึงใน อธิระยุทธ, 2017) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า ภาพตัวแทน คือ การใช้ภาษาเพื่อกล่าวถึงบางสิ่งว่าเกี่ยวกับอะไร หรือเพื่อ นำเสนอสิ่งต่าง ๆ เป็นกระบวนการที่ความหมายถูกผลิตและแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกของวัฒนธรรมนั้น ๆ เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา สัญลักษณ์ และรูปภาพต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อนำเสนอสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้แนวคิด ดังกล่าวโดยนำกรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมของ แฟร์คลาฟ (Fairclough, 1995) มาเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างวาทกรรมกับปัจจัยสังคมดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบมิติทั้งสามของวาทกรรม (Fairclough, 1995: 98, อ้างใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2011)

จากแผนภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วาทกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยมิติต่าง ๆ 3 มิติ ได้แก่ ตัวบท (Text) ซึ่งหมายถึงภาษาที่ใช้ในการสื่อสารต่าง ๆ วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse practice) ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการผลิตและกระจายตัวบทและกระบวนการบริโภคและตีความตัวบทที่เกิดขึ้น และวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (Sociocultural practice) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยหรือบริบททางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อ กระบวนการผลิตและกระบวนการตีความตัวบทและส่งผลต่อไปยังตัวบทหรือภาษาที่ใช้สื่อสาร (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2011) เมื่อพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าวแล้ว แบบเรียนภาษาไทยจึงเป็นวาทกรรมประเภทหนึ่ง ที่สร้างหรือให้ความหมาย แก่สิ่งต่าง ๆ ในสังคมและถ่ายทอดไปสู่เรียนชาวจีน

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนของประเพณี วัฒนธรรมไทยในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทย รวมทั้งศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และวิถีปฏิบัติทางสังคม วัฒนธรรม เชื่อว่าผลการวิจัยนี้จะช่วยให้ผู้เรียนชาวจีนได้ทราบถึงมิติใหม่ ในการทำความเข้าใจประเพณีวัฒนธรรมไทย และช่วยให้ชาวไทยทำความเข้าใจกับพฤติกรรมที่ “ดูเหมือนแปลก” ของผู้เรียนภาษาไทยชาวจีน ตลอดจนนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการสอนภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับชาวต่างชาติต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทย
- 2) ศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมของวาทกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมไทยในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทย

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทยเล่มที่ 2 และเล่มที่ 3 จำนวน 4 ชุด ดังนี้

- 1) ชุดแบบเรียน แบบเรียนภาษาไทย จำนวน 2 เล่ม ได้แก่
 - แบบเรียนภาษาไทย เล่มที่ 2 (泰语教程 第二册) แต่งโดย Pan Deding (潘德鼎) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยปักกิ่ง พิมพ์ในปี ค.ศ.2012
 - แบบเรียนภาษาไทย เล่มที่ 3 (泰语教程 第三册) แต่งโดย Pan Deding (潘德鼎) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยปักกิ่ง พิมพ์ในปี ค.ศ.2011
- 2) ชุดแบบเรียน ภาษาไทย จำนวน 2 เล่ม ได้แก่

- ภาษาไทย เล่มที่ 2 (泰语 第二册) แต่งโดย Xing Huiru, Cen Ronglin (邢慧如、岑容林) สำนักพิมพ์การสอนและการศึกษาภาษาต่างประเทศ พิมพ์ในปี ค.ศ.2009
- ภาษาไทย เล่มที่ 3 (泰语 第三册) แต่งโดย Xing Huiru, Cen Ronglin (邢慧如、岑容林) สำนักพิมพ์การสอนและการศึกษาภาษาต่างประเทศ พิมพ์ในปี ค.ศ.2001

3) ชุดแบบเรียน แบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา จำนวน 2 เล่ม ได้แก่

- แบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 2 (大学泰语综合教程 2) แต่งโดย Lu Sheng (陆生) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยฉงชิ่ง พิมพ์ในปี ค.ศ. 2012
- แบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 3 (大学泰语综合教程 3) แต่งโดย Yang Lizhou (杨丽洲) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยฉงชิ่ง พิมพ์ในปี ค.ศ. 2013

4) ชุดแบบเรียน ภาษาไทยพื้นฐาน จำนวน 2 เล่ม ได้แก่

- ภาษาไทยพื้นฐาน เล่มที่ 2 (基础泰语 (2)) แต่งโดย Luo Yiyuan (罗奕原) สำนักพิมพ์หนังสือโลกกว้างต้ง พิมพ์ในปี ค.ศ. 2008
- ภาษาไทยพื้นฐาน เล่มที่ 3 (基础泰语 (3)) แต่งโดย Huang Jinyan, Lin Xiumei (黄进炎、林秀梅) สำนักพิมพ์หนังสือโลกกว้างต้ง พิมพ์ในปี ค.ศ. 2009

เนื่องจากแบบเรียนภาษาไทยทั้ง 4 ชุดดังกล่าวจัดทำขึ้นในฐานะเป็นชุดแบบเรียนที่ใช้ประกอบการสอนวิชาภาษาไทยพื้นฐาน ซึ่งเป็นวิชาบังคับของหลักสูตรภาษาไทยระดับปริญญาตรีและต้องเรียนอย่างต่อเนื่องตลอดหลักสูตร จึงกล่าวได้ว่าชุดแบบเรียนที่ใช้ประกอบการสอนวิชาภาษาไทยพื้นฐานเป็นแบบเรียนที่ส่งผลต่อการสร้างมโนทัศน์ของผู้เรียนที่ต่อประเพณีวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก

จนถึงปัจจุบัน แบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ประกอบการสอนวิชาภาษาไทยพื้นฐานมีเพียงแค่ 4 ชุดดังกล่าวเท่านั้น และทั้ง 4 ชุดนี้ต่างเป็นที่ยอมรับจากสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ และมีผู้ใช้เป็นจำนวนมาก แต่ละสถาบันจะเลือกใช้แบบเรียนที่เหมาะสมสำหรับหลักสูตรภาษาไทยที่แตกต่างกันไป ในแบบเรียนแต่ละชุดมี 4 เล่ม ประกอบด้วยเล่มที่ 1 ถึง เล่มที่ 4 ตามบทนำของแต่ละเล่มสรุปเนื้อหาได้ว่า เล่มที่ 1 ของทุกชุดล้วนเป็นเนื้อหาการสอนการออกเสียงภาษาไทย ส่วนเล่มที่ 2 ถึง 3 ของทุกชุดจะเป็นเนื้อหาการสอนทักษะการใช้ภาษาไทยพร้อมความรู้เรื่องสังคม ประเพณีวัฒนธรรม เล่มที่ 4 ของทุกชุดเป็นเนื้อหาที่เน้นด้านวรรณกรรม

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ข้อมูลที่เก็บจากเล่มที่ 2 และเล่มที่ 3 ของแบบเรียนภาษาไทยทั้ง 4 ชุดดังกล่าว รวมเป็นจำนวน 8 เล่ม และศึกษาเพียงแค่วาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมไทยเท่านั้น

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้ผลิตวาทกรรมในแบบเรียนภาษาไทยใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายมาสร้างภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยในลักษณะต่าง ๆ ทำให้ภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นเป็นภาพตัวแทนเพียงแค่บางด้านและส่งผลต่อการสร้างทัศนคติของผู้เรียนภาษาไทยชาวจีนที่มีต่อประเพณีวัฒนธรรมไทย ในส่วนนี้ผลการวิจัยจะนำเสนอเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษา และผลการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมตามรายละเอียดดังนี้

(1) ภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษา

มารยาทไทย คือ เรื่องสุขอนามัย เป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างให้เข้าใจว่า มารยาทไทย เกิดจากการให้ความสำคัญกับเรื่องสุขอนามัยของคนไทย เมื่อตระหนักถึงความสำคัญกับสุขอนามัยมากพอในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ถือว่ารู้จักมารยาทไทยเป็นอย่างดี โดยภาพตัวแทนนี้ได้สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาดังนี้

การปรากฏร่วมกันของคำศัพท์ เป็นการเลือกใช้คำหรือชุดคำที่บ่งบอกถึงลักษณะบางอย่างโดยตรง และเป็นกลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงชุดความคิดอย่างชัดเจนในวาทกรรม ในการเสนอภาพตัวแทนของมารยาทไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมไทย พบการผลิตซ้ำให้มารยาทไทยเป็นเรื่องสุนามัย โดยมีการเลือกใช้คำและชุดคำที่เน้นย้ำเรื่องความสะอาดและความสกปรกอยู่เสมอ เช่น

- (1) เมื่อเข้าบ้านต้องถอดหมวกถอดรองเท้า ถือว่าเป็นการเคารพต่อสถานที่ ข้อนี้คงจะเนื่องมาจากการที่คนไทยเขารักษาพื้นให้สะอาดอยู่เสมอสำหรับนั่งและนอน จึงไม่ควรทำให้พื้นเรือนหรือของเขาสกปรก (น.43 เรื่อง ประเพณีบางอย่างของไทย จาก ภาษาไทย เล่มที่ 3)
- (2) มือ การทำอะไรต่อผู้อื่น เช่น รับหรือส่งของให้ผู้อื่นด้วยมือขวาถือว่าสุภาพ ทั้งนี้คงจะเนื่องจากว่าคนไทยกินข้าวด้วยมือขวาซึ่งต้องคอยล้างให้สะอาดอยู่เสมอตัวเอง ส่วนการทำอะไรด้วยมือซ้ายต่อผู้อื่นถือว่าไม่สุภาพ เพราะมือซ้ายมักจะใช้หยิบจับสิ่งที่ไม่สะอาด (น. 44 เรื่อง ประเพณีบางอย่างของไทย จากภาษาไทย เล่มที่ 3)
- (3) มารยาทการแต่งกาย.....ต้องรักษาความสะอาดของร่างกายไม่ให้มีกลิ่นเหม็นสกปรก เสื้อผ้า ถูงเท้า ควรซักและเปลี่ยนทุกวัน และต้องรัดให้เรียบและถูกกาลเทศะ (น. 281 เรื่อง มารยาทในสังคมไทย จากแบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 2)

จากตัวอย่าง (1)-(3) พบการเลือกใช้คำว่า “สะอาด” ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่บ่งบอกถึงสุลักษณะที่พึงประสงค์ และพบคำว่า “สกปรก” “กลิ่นเหม็นสกปรก” ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่บ่งบอกถึงสุลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ เมื่อคำศัพท์ดังกล่าวประกอบกับคำกริยาแสดงการกระทำ จะทำหน้าที่บอกผลที่สอดคล้องกับหลักมารยาทไทย เช่น ในตัวอย่างที่ (1) การ “รักษาพื้นให้สะอาดอยู่เสมอ” ถือว่าเป็นการเคารพต่อสถานที่ ในตัวอย่างที่ (2) การใช้มือขวาที่ “คอยล้างให้สะอาดอยู่เสมอ” ถือเป็นความสุภาพในมารยาทไทย ส่วนการใช้มือซ้ายที่ “มักใช้หยิบจับสิ่งที่ไม่สะอาด” ถือเป็นความไม่สุภาพในมารยาทไทย ในตัวอย่างที่ (3) การ “รักษาความสะอาดของร่างกายไม่ให้มีกลิ่นเหม็นสกปรก” และการ “ซัก เปลี่ยน และรัดเสื้อผ้า ถูงเท้า” ถือเป็นการมีมารยาทที่ดี จากตัวอย่างดังกล่าว การเลือกใช้คำที่บ่งบอกถึงสุลักษณะ ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นว่า สุนามัย เป็นที่มาและแก่นหลักของมารยาทไทย

การใช้รูปประโยคคำสั่ง เป็นกลวิธีทางภาษาที่อาศัยอำนาจของรูปประโยคคำสั่ง ทำหน้าที่ให้ความรู้และออกคำสั่งเพื่อให้ผู้รับสารถือปฏิบัติต่อไป โดยมักใช้คำว่า “อย่า” “ห้าม” “ให้” “ต้อง” นำหน้าประโยคตัวอย่างเช่น

- (4) มารยาทบนโต๊ะอาหาร ข้อที่ควรระวังและปฏิบัติ
 - 1) อย่าทิ้งเศษขยะ เช่น เปลือกส้ม กระดาษเช็ดมือ ไม้จิ้มฟัน เศษอาหารใต้โต๊ะหรือบนพื้นสนามหญ้าที่จัดเลี้ยง ให้ทิ้งในที่ซึ่งเตรียมไว้ ถ้าไม่มีควรบอกผู้เกี่ยวข้องให้จัดให้
 - 2) อย่าจิ้มฟันในเวลารับประทานอาหาร อย่าแคะหู อย่าคาบไม้จิ้มฟัน ถ้าจำเป็นจะต้องจิ้มฟันให้เอามือป้องปาก (น. 125 เรื่อง มารยาทไทย จาก ภาษาไทยพื้นฐาน เล่มที่ 3)
- (5) มารยาทการกิน คนไทยใช้ช้อนและส้อมกินข้าว ส่วนงานกับข้าวหากมีช้อนกลางต้องใช้ช้อนกลาง จะใช้ช้อนที่ตักข้าวเข้าปาก ตักกับข้าวไม่ได้.....เศษอาหารต่าง ๆ วางไว้ในขอบจาน ห้ามทิ้งลงโต๊ะหรือวางเลอะเทอะบนโต๊ะอาหาร.....อย่าให้ข้าวหรืออาหารหกเลอะเทอะ ไม่เช่นนั้นจะถูกว่า “กินเหมือนหมา” (น.280 เรื่อง มารยาทในสังคมไทย จาก แบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 2)

จากตัวอย่าง (4)-(5) พบรูปประโยคคำสั่ง “อย่า...” “ห้าม...” “ให้” และ“ต้อง...” จากวาทกรรมดังกล่าว สื่อเนื้อหาความว่า มารยาท คือ การทำตามคำสั่งที่บอก ส่วนคำสั่งที่บอกนั้นเป็นผลของการกระทำที่เกิดสุลักษณะที่ดี ดังนั้นจึงเท่ากับว่า มารยาทคือสุลักษณะที่ดี ดังเช่น “อย่างทิ้งเศษขยะใต้โต๊ะหรือบนพื้น” “ให้ทิ้งในที่ซึ่งเตรียมไว้” “อย่าจิ้มฟันในเวลารับประทานอาหาร อย่าแคะหู อย่าคาบไม้จิ้มฟัน” “ให้เอามือป้องปาก” ในตัวอย่างที่ (4) และ

“ต้องใช้ช้อนกลาง” “เศษอาหารห้ามทิ้งลงโถะหรือวางเลอะบนโถะอาหาร” “อย่าให้ข้าวหรืออาหารหกเลอะเทอะ” ในตัวอย่างที่ (5) แสดงให้เห็นว่า ผลที่เกิดจาก “ไม่ทิ้งเศษขยะใต้โถะหรือบนพื้น” “ทิ้งในที่ซึ่งเตรียมไว้” “ไม่จิ้มฟันในเวลารับประทานอาหาร ไม่แคะหู ไม่คาบไม้จิ้มฟัน” “ใช้ช้อนกลาง” “ไม่ให้ข้าวหรืออาหารหกเลอะเทอะ” คือ การมีสุขลักษณะที่ดี ตลอดจนสร้างทัศนคติแก่ผู้รับสารว่า การที่ทำตามคำสั่ง มีสุขลักษณะที่ดี ก็เท่ากับมีมารยาทที่ดีในสังคมไทย

วัฒนธรรมไทย คือ วัฒนธรรมพุทธ เป็นกระบวนการสร้างความสำคัญของ “การเข้าวัด” ให้เด่นชัดขึ้น จนกระทั่งนำวัฒนธรรมพุทธมาแทนวัฒนธรรมไทยทั้งหมด โดยสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาต่อไปนี้

การกล่าวอ้าง เป็นกลวิธีทางภาษาที่มีการอ้างถึงบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับวาทกรรมนั้นโดยผ่านอำนาจของบุคคลที่อ้างถึง ตัวอย่างเช่น

(6) ที่กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย มีวัดศักดิ์สิทธิ์อยู่วัดหนึ่ง ประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของไทยมาตั้งแต่ก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ คนไทยเรียกว่า “วัดพระแก้ว” คนไทยทุกคนในชีวิตหนึ่งปรารถนาจะได้กราบพระแก้วมรกตที่วัดพระแก้วแห่งนี้ เพื่อความเป็นสิริมงคลของตนและครอบครัว (น.82 เรื่อง เมืองไทยเมืองพุทธศาสนา จาก การสอนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 2)

(7) พ่อแม่จะพาลูกไปวัดตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อปลูกฝังให้ลูกหลานนับถือศาสนา (เรื่อง เมืองไทยเมืองพุทธศาสนา จาก แบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 2)

จากตัวอย่าง (6) - (7) แสดงให้เห็นถึงประเภทการอ้างถึง 2 ประเภท ตัวอย่างที่ (6) เป็นการอ้างถึงส่วนใหญ่ โดยใช้คำว่า “คนไทยทุกคน” ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม มีความปรารถนาในการไปไหว้ที่วัดพระแก้ว ทำให้สารที่สื่อผ่านจากรูปภาษามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ส่วนตัวอย่างที่ (7) เป็นการอ้างถึงบุคคลเฉพาะกลุ่ม คือ “พ่อแม่” และ “ลูก” ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนครอบครัวในสังคม จากสองตัวอย่างข้างต้น ไม่ว่าจะอ้างถึงบุคคลใดก็ตาม ต่างมีความผูกพันกับ วัด อย่างใกล้ชิด จึงทำให้วัฒนธรรมวัดนั้นมีความสำคัญและความน่าเชื่อถือเพิ่มมากขึ้น จนสามารถแทนวัฒนธรรมไทยทั้งหมดได้

การแสดงทัศนภาวะ แฟร์คลอฟ (Fairclough, 1989, อ้างถึงในวิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2011) กล่าวว่า การแสดงทัศนภาวะในตัวบทนั้นจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้พูดที่มีต่อผู้อื่น จากการศึกษาตัวบทของแบบเรียน พบว่า ในแบบเรียนนั้น มีการใช้คำแสดงทัศนภาวะเพื่อแสดงความผูกมัดที่ว่า การไหว้พระเป็นสิ่งที่ “ต้อง” รู้ในเมื่อจะทำความรู้จักวัฒนธรรมไทย ดังตัวอย่างเช่น

(8) **อ.ปัญญา:** พรุ่งนี้วันหยุด เราจะไปทัศนศึกษาที่วัดพระแก้ว

เสี่ยวหลี่: ทำไมต้องไปวัดด้วยคะ พวกเราอยากไปช้อปปิ้งมากกว่า

อ.ปัญญา: เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ คนไทยนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อมาเรียนที่ประเทศไทยแล้ว อันดับแรกต้องรู้จักวัฒนธรรมไทยที่สำคัญ ซึ่งก็คือ การไหว้พระ (น.92 เรื่อง ไปเที่ยววัดพระแก้ว จาก แบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษา เล่มที่ 2)

จากตัวอย่าง (8) เป็นตัวอย่างการใช้คำแสดงทัศนภาวะ “ต้อง” เชื่อมโยงระหว่าง “สิ่งแรก” กับ “รู้จักวัฒนธรรมไทยที่สำคัญ ซึ่งก็คือ การไหว้พระ” เพื่อแสดงให้เห็นว่า “การที่รู้จักการไหว้พระ” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดและขาดไม่ได้เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมอย่างอื่น ทำให้ วัฒนธรรมการไหว้พระมีบทบาทหน้าที่เด่นกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นคำตอบสำหรับการตั้งคำถามในบทสนทนาที่ว่า “ทำไมต้องไปวัดด้วยคะ พวกเราอยากไปช้อปปิ้งมากกว่า” ดังนั้น วัฒนธรรมวัด ในที่นี้มีความหมายเทียบเท่าและแทนที่ของ “วัฒนธรรมไทย” ได้

วันสงกรานต์ คือ วันขึ้นปีใหม่ของไทย เป็นภาพตัวแทนที่สร้างขึ้นมาโดยมีการสวมบทบาทของวันขึ้นปีใหม่ให้กับเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งมักจะอ้างถึงวันตรุษจีน และสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาต่อไปนี้

การเปรียบเทียบ เป็นกลวิธีทางภาษาที่มีการเปรียบเทียบระหว่างวันสงกรานต์ของไทยและวันตรุษจีนของจีน โดยใช้คำเปรียบเทียบคำว่า “เช่นเดียวกับ” “เหมือน” เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

(9) หลิว: สงกรานต์ปีนี้ คุณสุมาลีจะไปเที่ยวไหนคะ?

สุมาลี: ดิฉันจะกลับบ้านที่ต่างจังหวัดค่ะ

หลิว: คุณจะกลับไปหาคุณพ่อคุณแม่หรือคะ?

สุมาลี: ค่ะ วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนไทย **เช่นเดียวกับวันตรุษจีนของคนจีนนั่นแหละ** (น.228 เรื่อง วันสงกรานต์ จาก ภาษาไทยพื้นฐาน เล่มที่ 2)

จากตัวอย่างที่ (9) มีการเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างวันสงกรานต์กับวันตรุษจีน โดยมี “วันขึ้นปีใหม่” เป็นจุดเชื่อมโยง การที่บอกว่าวันสงกรานต์ของคนไทย “เช่นเดียวกับวันตรุษจีนของคนจีน” แสดงให้เห็นว่าวันสงกรานต์ก็เป็นวันตรุษจีนของไทยนั่นเอง ซึ่งการมีนำเสนอภาพตัวแทนนี้อาจเนื่องจากต้องสร้างจุดร่วมให้กับสองเทศกาลนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายโดยผ่านสิ่งเคยชิน

ค่านิยมของคนไทย คือ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นชุดความคิดที่ต้องการนำเสนอความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สำหรับคนไทย โดยสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาต่อไปนี้

การใช้เสียงภายในตัวบท เป็นกลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์บางอย่างผ่านเสียงของตัวละครในนิทานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในตัวบท (วิสันต์ สุวิสิทธิ์, 2011) ตัวละครที่ตัวบทเลือกใช้นั้นมักเป็นเด็กนักเรียนและครูผู้สอน ซึ่งตัวละครเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ประสบกับเหตุการณ์จริง เพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับสิ่งที่นำเสนอจนทำให้ผู้อ่านเชื่อว่าเป็นความจริง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(10) “นักเรียนคงอ่านได้ไม่ครบทุกคำ เพราะบางคำยากและยังไม่ได้เรียน” **ครูไพลินพูด** “คอยฟังนะครูจะอ่านให้ฟัง **รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นคุณสมบัติของคนไทย**” เมื่ออ่านจบแล้วอ่านซ้ำ ๆ ให้นักเรียนอ่านตาม (น.61 บทอ่านประกอบ จาก แบบเรียนภาษาไทย เล่มที่ 2)

(11) **ครูไพลินบอกให้นักเรียนทราบ**ว่า “ไม่ต้องรอนโดก็รักชาติได้ เมื่อยังเล็กอยู่ ควรทำตัวให้เป็นเด็กดี สุภาพเรียบร้อย ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่และครู ก็แสดงว่ารักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พ่อโตขึ้นก็ทำงานมีอาชีพ เป็นการช่วยชาติบ้านเมืองได้ **ใครที่ไม่ทำเช่นนี้ก็ไม่ใช่มนุษย์ เพราะไม่มีคุณสมบัติของคนไทย**” (น.62 บทอ่านประกอบ จาก แบบเรียนภาษาไทย เล่มที่ 2)

(12) **นักเรียนหลายคนถามครูไพลินว่า** “ทำงานเป็นอะไร จึงจะแสดงว่ารักชาติมากที่สุด” **ครูไพลินพอใจมาก**ที่นักเรียนต่างก็มุ่งหมายจะทำงานมีอาชีพกันทุกคน แม้ว่าเป็เด็กแต่ก็รักชาติบ้านเมือง “**คนที่ทำงานอย่างซื่อสัตย์ ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนและช่วยกันบำรุงประเทศชาติก็เป็นคนรักชาติทั้งสิ้น** ทุกอาชีพมีความสำคัญเท่าเทียมกัน” **ครูไพลินพูด** (น.53 เรื่อง ครูไพลิน จาก ภาษาไทย เล่มที่ 2)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ตัวอย่างที่ (10) (11) (12) นั้นใช้เสียงของตัวละคร “ครูไพลิน” ซึ่งเป็นตัวละครผู้ใหญ่ที่ตัวละครเด็กในเรื่องเคารพนับถือเพื่อถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับ “รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” การใช้เสียงของตัวละครที่น่าเคารพนับถือและเป็นผู้มีประสบการณ์ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยนั้น ทำให้อ่านคล้อยตามและเชื่อว่าภาพของความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์นั้นเป็นภาพจริง

การกำหนดกรอบการตีความ เป็นแนวคิดที่ปีทสัน (Bateson) นำมาใช้เพื่ออธิบายวิธีการสื่อสารรูปแบบหนึ่งซึ่งหมายถึงการสื่อสารที่บ่งการตีความข้อความนั้น (Watzlawick, et al., 1967 อ้างใน วิสันต์ สุวิสิทธิ์, 2011) จากการศึกษาตัวบทแบบเรียนพบว่า มีการใช้วิธีดังกล่าวเพื่อสร้างกรอบการตีความข้อความที่กล่าวถึงลักษณะของค่านิยมของคนไทย จะส่งผลให้ลักษณะของค่านิยมของคนไทยที่กล่าวถึงนั้นเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ

ดังเช่น “รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นคุณสมบัติของคนไทย” ในอย่าง (10) “เมื่อยังเล็กอยู่ ควรทำตัวให้เป็นเด็กดี สุภาพเรียบร้อย ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่และครู ก็แสดงว่ารักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พอโตขึ้นก็ทำงานมีอาชีพ เป็นการช่วยชาติบ้านเมืองได้ ใครที่ไม่ทำเช่นนี้ก็ไม่ใช่นคนไทย เพราะไม่มีคุณสมบัติของคนไทย” ในตัวอย่าง (11) และ “คนที่ทำงานอย่างซื่อสัตย์ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและช่วยกันบำรุงประเทศชาติก็เป็นคนรักชาติทั้งสิ้น” ในตัวอย่าง (13) กลวิธีเช่นนี้เป็นการสร้างความรับรู้แก่ผู้อ่านว่า ข้อความที่กล่าวถึงก็คือข้อความที่ตัวละครครูจะสอนให้นักเรียนปฏิบัติตามค่านิยมหลัก “รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ซึ่งเป็นการสร้างกรอบเพื่อกำหนดความคิดของผู้อ่านให้ตีความว่าความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์นั้นเป็นค่านิยมหลักที่สำคัญสำหรับคนไทยนั่นเอง

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยได้สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่หลากหลาย แต่กระบวนการการประกอบสร้างและการผลิตซ้ำที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงแค่การประกอบสร้างในด้านภาษา นอกจากนั้น การนำเสนอภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยยังเกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม รายละเอียดดังนี้

(2) ผลการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม

วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม เป็นการวิเคราะห์กระบวนการที่ตัวบทถูกผลิตเผยแพร่และรับรู้ตัวบท (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2013) ผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะสำคัญของ 2 กระบวนการ ได้แก่ การผลิตและกระจายตัวบท (text practice) และการบริโภคและการตีความตัวบท (text consumption) ดังนี้

การผลิตและกระจายตัวบท จากการสรุปเนื้อความจากบทนำของแบบเรียนทุกเล่มที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชุด แบบเรียนภาษาไทย เล่มแรกได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1989 ชุด ภาษาไทย เล่มแรกได้ได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1993 ชุด ภาษาไทยพื้นฐาน เล่มแรกได้ได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ.2008 และชุด แบบเรียนภาษาไทย ระดับอุดมศึกษา เล่มแรกได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ.2012 ส่วนผู้ผลิตแบบเรียนนั้น เป็นผู้ทรงคุณวุฒิชาวจีนในด้านภาษาไทย ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้สอนภาษาไทยในมหาวิทยาลัยของจีน และเคยมีประสบการณ์การศึกษาหรือการทำงานในประเทศไทย แต่เนื่องจากผู้เขียนเองไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยเป็นเวลายาวนาน และด้วยข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีในยุคสมัยเก่า ทำให้ผู้เขียนไม่สามารถพัฒนาความรู้เหล่านี้ของตนเองได้อยู่เสมอ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ผู้เขียนนำมาประกอบสร้างวาทกรรมเพื่อเสนอเรื่องประเพณีวัฒนธรรมไทยนั้นเป็นเพียงแค่ภาพตัวแทนที่ผู้เขียนแบบเรียนได้รับมาในยุคสมัยเรียน ซึ่งเป็นคนละยุคกับปัจจุบัน วาทกรรมที่ผลิตออกมานั้นจึงเป็นภาพตัวแทนที่ประกอบสร้างขึ้นมาจากภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมทางวัฒนธรรมแบบเก่า อาจเป็นเหตุผลที่พอนำมาตอบได้ว่าทำไมวัฒนธรรมไทยที่ผู้เรียนชาวจีนมองเป็นแค่บางแง่มุมที่เจ้าของวัฒนธรรมไทยไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก

การบริโภคและการตีความตัวบท ผู้ใช้แบบเรียนภาษาไทยเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ไม่มีพื้นฐานด้านภาษาวัฒนธรรมไทย กล่าวได้ว่า แบบเรียนภาษาไทยเป็นหนังสือเล่มแรกๆ ที่ผู้เรียนชาวจีนได้รู้จักประเพณีวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นระบบ การที่เรียนรู้วัฒนธรรมอื่นโดยไม่เคยสัมผัส จึงเป็นเรื่องปกติที่ผู้เรียนชาวจีนมักใช้ทัศนคติที่ได้มาจากวัฒนธรรมจีนมาทำความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่โดยเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง อาจเป็นคำตอบให้กับคำถามที่ว่า ทำไมผู้เขียนแบบเรียนจึงต้องนำลักษณะเฉพาะวัฒนธรรมจีนไปใช้ในการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย และเมื่อผู้เรียนชาวจีนตีความตามผู้เขียนแบบเรียน มักมองผ่านมุมมองของตน จึงได้ภาพตัวแทนที่ผิดเพี้ยนไปจากวัฒนธรรมไทยในสังคมไทย

วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม เป็นการวิเคราะห์บริบทที่แวดล้อมวาทกรรมเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์แบบวิภาษระหว่างตัวบทกับสังคม (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2013) ผู้วิจัยจะนำเสนอปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญที่มีผลต่อการสร้างวาทกรรม รายละเอียดดังนี้

สถานการณ์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาจีน ประเทศจีนเริ่มมีการเรียนการสอนภาษาไทยตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง (ราวกับสมัยอยุธยาตอนต้น) เมื่อปี ค.ศ.1578 ศูนย์สยามซึ่งเป็นสถาบันไทยศึกษาแห่งรัฐในสมัยนั้นได้จัดทำพจนานุกรมไทย - จีนที่มีชื่อว่า คำแปลสยาม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือการเรียนการสอนภาษาไทย ส่วนการเรียนการสอนภาษาไทยในสมัยใหม่ได้เริ่มในยุคศตวรรษที่ 20 (Duan Lisheng, 2013) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าไม่ว่าจะเป็นช่วงเริ่มแรกหรือช่วงยุคสมัยใหม่ของการเรียนการสอนภาษาไทย วัตถุประสงค์หลักที่แฝงอยู่เบื้องหลังไม่ได้หวังใช้ภาษาไทยเพื่อทำการค้าขายเพียงอย่างเดียว แต่เรียนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาจีนและเผยแพร่ภาษาวัฒนธรรมจีนด้วย ช่วงที่ประเทศจีนเริ่มให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาจีนในต่างประเทศ ตรงกับช่วงที่มีการตีพิมพ์แบบเรียนภาษาไทยเล่มแรก ดังที่สังเกตจากแบบเรียน นิยมใช้ตัวละครจีน (ตั้งชื่อภาษาจีน) ฉากหลังจีน และมีการแนะนำมหาวิทยาลัย วัฒนธรรมจีนไม่น้อยไปกว่าวัฒนธรรมไทยในทุกเล่ม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ปัจจัยทางสังคมที่ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาจีนมีอิทธิพลต่อการสร้างวาทกรรมในแบบเรียนภาษาไทย วัตถุประสงค์ของการสร้างภาพตัวแทนประเพณีวัฒนธรรมไทยคือ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมจีน

สถานการณ์การกระแสท่องเที่ยวไทย หลังจากปี ค.ศ. 2000 ชาวจีนเริ่มมีการเดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างประเทศ ในขณะเดียวกัน ปัญหานักท่องเที่ยวจีนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในต่างประเทศทำให้ชาวจีนได้รับการตำหนิอย่างรุนแรงในสากลโลก กลายเป็นประเด็นร้อนแรงในสังคมจีนด้วย ทำให้ทั้งรัฐบาลและวงการศึกษาเริ่มให้ความสำคัญกับการให้ความรู้เกี่ยวมารยาทการท่องเที่ยว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับประเทศจีน จึงสังเกตเห็นว่า ในแบบเรียนทุกเล่มมีการกล่าวถึงมารยาทไทยในรูปแบบการสั่งสอนเรื่องการประพฤติตน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐและความต้องการของสังคมจีน ยิ่งในแบบเรียนที่ได้รับการตีพิมพ์ใหม่ ยิ่งเห็นเรื่องการสอนวัฒนธรรมไทยโดยผ่านรูปแบบการสั่งสอนพฤติกรรมได้ชัด

แนวคิดความรักชาติของสังคมจีน ความรักชาติในสังคมจีนปัจจุบัน คือ กระบวนการหลอมรวมอัตลักษณ์ทางค่านิยมต่างจากมโนทัศน์ของความรักชาติในสังคมจีนสมัยโบราณและสังคมจีนสมัยใหม่ การตีความของความรักชาติในสังคมจีนปัจจุบันอยู่บนความเป็นลัทธิสังคมนิยมภายใต้กรอบ 2 ประการ คือ 1. การรักปิตุภูมิและรักพรรคคอมมิวนิสต์จีน และ 2. การรักปิตุภูมิและรักลัทธิสังคมนิยม (วุฒิพงษ์ ประพันธ์มิตร, 2019) ภายใต้แนวคิดความรักชาติของสังคมจีนนั้น มีการปลูกฝังจิตสำนึกความรักชาติแก่ชาวจีนตั้งแต่เด็กผ่านวิธีต่าง ๆ รวมถึงการใช้แบบเรียนเป็นเครื่องมือช่วยด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในแบบเรียนภาษาไทยของจีนก็มีกล่าวถึงเรื่องความรักชาติบ่อยครั้ง ถึงแม้จะไม่ใช้ความรักชาติจีนโดยตรง ข้อควรปฏิบัติและคุณสมบัติต่าง ๆ เป็นสิ่งพึงประสงค์ของสังคมจีน ซึ่งได้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมจีน

อภิปรายผล

ฮอลล์ (Hall, 1997) ชี้ให้เห็นว่า ภาพตัวแทนเป็นกระบวนการสร้างความหมายอยู่ในหัวเราและสื่อผ่านตัวภาษา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างความคิดกับตัวภาษา จึงกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างผ่านการใช้ภาษา และภาพเหล่านั้นมิได้สื่อ “ความจริง” เพียงอย่างเดียว แต่มีการประกอบสร้างความหมายเกิดขึ้นผ่านขั้นตอนการตัดสินและประเมินค่า การตีความ และการเลือกสรรแง่มุมในการนำเสนอ อาจทำให้สิ่งที่ผ่านการนำเสนอเป็นภาพที่บิดเบือนจนกลายเป็นปัญหาทางสังคมได้

การศึกษาวิเคราะห์ภาษาอย่างเป็นระบบด้วยมุมมองเชิงวิพากษ์เพื่อชี้ให้เห็นว่าลักษณะภาษาเหล่านั้นผลิตขึ้น “อย่างไร” และ “เพราะอะไร” และลักษณะภาษาเหล่านั้นสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์เชิงอุดมการณ์อะไรได้ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2018) การวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาครั้งนี้ ทำให้เห็นว่าหน้าที่ในแต่ละมิติมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การสื่อภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมในแบบเรียนภาษาไทยของจีนนั้นมีการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายทั้งในระดับการเลือกใช้คำศัพท์ และระดับการเรียบเรียงประโยค ซึ่งมีกลวิธีทางภาษาทั้งสิ้น 7 กลวิธี ได้แก่ การปรากฏร่วมกันของคำศัพท์ การใช้รูปประโยคคำสั่ง การอ้างถึง การแสดงทัศนภาวะ

การเปรียบเทียบ การใช้เสียงภายในตัวบท และการกำหนดกรอบการตีความ ผู้เขียนแบบเรียนใช้กลวิธีทางภาษาดังกล่าวมาประกอบสร้างภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ภาพตัวแทน “มารยาทไทย คือเรื่องสุขอนามัย” สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่การเลือกใช้คำศัพท์ที่บ่งบอกถึงสุลักษณะ แสดงให้เห็นว่า การมีสุลักษณะที่ดีถือเป็นมีมารยาทในสังคมไทย ในทางกลับกัน การมีสุลักษณะที่ไม่ดีถือเป็นไม่มีมารยาทในสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีการใช้รูปประโยคคำสั่ง โดยใช้รูปประโยคว่า “อย่า” “ห้าม” “ให้...” “ต้อง...” เพื่อบังคับให้ปฏิบัติตามหลักสุขอนามัย ส่วนภาพตัวแทน “วัฒนธรรมไทย คือวัฒนธรรมพุทธ” สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่มีการอ้างอิงและการแสดงทัศนภาวะ โดยอ้างอิงคนส่วนใหญ่ในสังคมและอ้างอิงบุคคลที่มีอำนาจในครอบครัว ตลอดจนมีการแสดงทัศนภาวะของผู้เขียน สร้างความน่าเชื่อถือว่า วัฒนธรรมก็คือวัฒนธรรมพุทธ ส่วนภาพตัวแทน “วันสงกรานต์ คือ วันขึ้นปีใหม่ของไทย” สื่อผ่านกลวิธีเปรียบเทียบ โดยใช้คำว่า “เช่นเดียวกับ” มาสร้างความสัมพันธ์ให้กับวันสงกรานต์และวันขึ้นปีใหม่ของไทย ส่วนภาพตัวแทน “ค่านิยมคนไทย คือ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” สื่อผ่านกลวิธีการใช้เสียงภายในตัวบท และการกำหนดกรอบการตีความ โดยอาศัยเสียงของตัวละครผู้เป็นครูเพื่อความน่าเชื่อถือให้กับตัวบท และยังมีการกำหนดกรอบการตีความเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั้นเป็นค่านิยมหลักที่คนไทยทุกคนถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ภาพตัวแทนเหล่านี้ อาจไม่ใช่ความจริงทั้งหมดที่มีอยู่ในสังคมไทย แต่เป็นการประกอบสร้างและผลิตซ้ำของผู้เขียนเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์บางประการ

ในการวิจัยครั้งนี้ กรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมของแฟร์คลอฟ (Fairclough, 1995) เป็นแนวคิดที่ช่วยเผยให้เห็นความคิดความเชื่อที่แฝงอยู่เบื้องหลังวาทกรรมต่าง ๆ ในด้านวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมกับวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม พบว่า กระบวนการประกอบสร้างในแบบเรียนภาษาไทยนั้น เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาจีน สถานการณ์กระแสการท่องเที่ยว และแนวคิดความรักชาติของสังคมจีน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเลือกสร้างวาทกรรมในแบบเรียนภาษาไทย ผู้เขียนแบบเรียนภาษาไทยใช้ความรู้ที่ตนมีในการจัดทำและเรียบเรียงเนื้อหาต่าง ๆ เพื่อสื่อสารไปยังผู้เรียน “ความรู้” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้มีอำนาจใช้ในการควบคุมจิตใจและการกระทำของผู้มีความรู้้น้อยกว่า ผู้ที่มี “ความรู้” เหนือกว่าผู้อื่นและได้รับการยินยอมจากสังคมยุคนั้นจะได้เป็นผู้มีโอกาสเข้าถึงวาทกรรมได้ง่ายกว่า จนควบคุมความคิมของคนในสังคมได้ (Foucault 1980, อ้างใน ศิริพร รักดีผาสุข, 2010) ประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่ผู้เขียนนำเสนอในแบบเรียนนั้นอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยในบางช่วงเวลา แต่เมื่อเหตุการณ์ถูกตอกย้ำและผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านผู้เขียนแบบเรียนที่เป็นผู้ทรงความรู้ด้านภาษาไทยในสังคมจีน จนเป็นวาทกรรมที่มีความน่าเชื่อถือและสร้างภาพเหมารวมให้ผู้เรียนภาษาไทยชาวจีนเกิดความคิดความเชื่อที่ว่าชาวไทยทั้งหมดต้องมีพฤติกรรมเช่นนั้นดังที่แบบเรียนนำเสนอ ด้วยเหตุนี้ ภาพของประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่หลากหลายนั้นจึงเป็นภาพที่ผู้เขียนเลือกนำเสนอแก่ผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาพตัวแทนของประเพณีวัฒนธรรมไทยในแบบเรียนภาษาไทยของประเทศไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะอันอาจเป็นประโยชน์กับการวิจัยต่อไป ดังนี้

1. แบบเรียนที่เลือกใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบเรียนที่ใช้ในวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาเอกไทยเป็นหลัก นอกจากนี้แล้ว ในประเทศจีนยังมีแบบเรียนชุดอื่น ๆ ที่จัดทำขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ เช่น แบบเรียนภาษาไทยสนทนา แบบเรียนภาษาไทยท่องเที่ยว แบบเรียนภาษาธุรกิจ เป็นต้น หากศึกษาในแบบเรียนชุดอื่น ๆ อาจพบภาพตัวแทนประเพณีวัฒนธรรมอื่นที่ยังไม่ปรากฏอยู่ในแบบเรียนทั้ง 4 ชุดที่ได้เลือกมา ดังนั้น ในการศึกษาต่อไป ควรมีการศึกษาแบบเรียนชุดอื่นด้วย เพื่อให้เห็นข้อมูลที่อาจหลากหลายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. ในการวิจัยครั้งต่อไป อาจมีการใช้สถิติประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย เพื่อให้เห็นถึงน้ำหนักของแต่ละภาพตัวแทนมีความเท่าเทียมหรือมากน้อยแค่ไหน จนนำผลทางสถิติมาเป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์ผลการวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ธีระยุทธ สุริยะ. (2011). ความสัมพันธ์ระหว่างภาพตัวแทนของนักโทษประหารและการประหารชีวิตในหนังสือพิมพ์รายวันไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ธีระยุทธ สุริยะ. (2017). ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับภาพตัวแทนของชาวโรฮิงญาในสื่อออนไลน์ภาษาไทย (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2013). วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2011). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503-2544: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- วุฒิพงษ์ ประพันธ์มิตร. (2019). วาทกรรมความรักชาติในแบบเรียนวิชากิจกรรมกลุ่มเยาวชนแนวหน้า ภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีสีจิ้นผิง (วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สุภัทร แก้วพัตร. (2016). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ศิริพร รักดีผาสุก. (2010). วาทกรรม “ความเป็นหญิง” ในนิตยสารสุขภาพและความงามภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริพร รักดีผาสุก. (2018). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริภัทร เชื้อกุลและศิริพร รักดีผาสุก. (2020). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนผู้เรียนอาชีวศึกษาในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย. วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 8(2),91-125.

ภาษาอังกฤษ

- Fairclough, N. (1989). Language and power. London: Longman.
- Fairclough, N. (1995). Critical discourse analysis: the critical study of language. London: Longman.
- Hall Stuart, ed. (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practice. Sage Publications.
- Hall. (2013). The Work Of Representation. In stuart Hall, Jessica Evans, & Sean Nixon (eds.), Representation (2 ed.,pp. 1-46). London: Sage.

ภาษาจีน

- Duan Lisheng (段立生). (2013).从泰语和中文教学看中泰两国关系之发展. 成都大学学报(社科版), 2013(6): 47-52.
- Ma Yinfu (马银福). (2016). 高校泰语本科教材现状、问题及对策, 教育与教学研究. 2016(8): 95-101.